

Fouten en varianten bij Ierse overdrukken

Dik Bakker

1. Hoera, een 'misdruk'

Voor de verzamelaar die alle catalogusnummers welke de portemonnee hem toestaat in het album heeft zitten, is een mogelijke optie tot doorverzamelen die van fouten op zegels. Immers, op het pad dat een postzegel doorloopt, van ontwerp tot het uit de drukpers rollen, kan er het nodige misgaan. Is er sprake van fouten in de allereerste fase, dan leveren die soms spectaculaire exemplaren op, die tot gigantische prijzen op de markt leiden, zeker als de oplagen klein zijn. Een vroeg en befaamd voorbeeld van zo'n ontwerpfout zijn wellicht de zegels van Mauritius met de randtekst *Post Office* in plaats van *Post Paid*.^[1] Een Frans voorbeeld is een zegel uit 1937, getoond in afbeelding 1, en gewijd aan Descartes en zijn beroemdste publicatie: *Discours de la Méthode*. Bij de eerste druk stond in de titel het (foute) voorzetsel 'sur'. Dit werd snel ontdekt, en er werden evenveel zegels met de juiste titel bijgedrukt, zodat de twee typen een gelijke, bescheiden aanschafprijs kennen.

Afb. 1 Descartes: 'sur' moet 'de' zijn

Dergelijke fouten lopen meestal snel tegen de lamp, zeker als de verzamelaars met de nodige kennis van zaken gewapend zijn. Subtieler zijn kleine afwijkingen die slechts bij nadere bestudering van het ontwerp opduiken. Een voorbeeld uit de Zwitserse filatelie is een zegeltje uit 1949, met een gestileerde afbeelding van de Grimsel stuwdam. Bij een eerste druk waren er drie zwakke lijntjes die het water aangaven boven de ronde rots links van het huisje (detail links in afbeelding 2). De ontwerper, de vermaarde Karl Bickel, was hier ontevreden over, en er werd snel een correctie aangebracht in de vorm van twee sterkere lijnen op dezelfde plek (detail rechts). Deze laatste versie kende een oplage van maar liefst anderhalf miljard stuks. Een oplettende verzamelaar, die een van de schaarse eerste exemplaren had aangeschaft, ontdekte het

verschil, terwijl de eerste kleine oplage reeds lang was uitverkocht. Dit zgn. Urtype brengt inmiddels, in postfrisse staat, een maandsalaris op.

Afb. 2 Grimseldam. Links het schaarse oorspronkelijke type

Bij oudere zegels wil vergelijking van verschillende exemplaren van hetzelfde zegel, maar afkomstig van verschillende plaatposities, nog wel eens iets opleveren. Een voorbeeld uit de Engelse filatelie is te vinden op de rode 5/ *Seahorse*, plaatpositie 3/3. Er bevindt zich op dat exemplaar een kleine stip links onder op de binnenste framelijijn die de afbeelding omgeeft, rechts naast de onderste rode golf ('*inner frame notch*'). De uitvergroting in afbeelding 3 laat dit zien.

Afb. 3 Stip in het frame bij de 5/ *Seahorse*

Er is dus een kans van een op veertig dat het exemplaar in uw album er zo eentje is. Soms gaat men over tot een plaatcorrectie (*re-entry*), zodat de fout in de loop van de productie 'verdwijnt', hetgeen hem uiteraard zeldzamer en nog begeerlijker maakt. Deze verschijnselen vallen in principe onder het label 'plaatfout'.

Gezien de zorgvuldigheid waarmee postzegelontwerpen gewoonlijk tot stand komen zal deze fase de minst frequente bron van fouten zijn. Een fout van een andere type, die vaker voorkomt, en die men terecht een 'drukfout' kan noemen, is die welke optreedt tijdens het productieproces. Een bekende oorzaak is het omdraaien van een onderdeel van het drukcliché bij meerkleurige zegels, die in meerdere drukgangen tot stand komen. Fameus is de Amerikaanse 'Inverted Jenny', waarbij een blauwgekleurd vliegtuigje op zijn kop staat in een rood frame. Enkele stuks van dit zegel uit 1918, waarvan overigens vrijwel alle 100 exemplaren uit het enig bekende foute vel behouden zijn gebleven, ging bij recente veilingen voor meer dan 1 miljoen dollar over de toonbank.

Ook bij Royal Mail gaat er wel eens iets mis, opmerkelijk genoeg vaak bij producties uit de periode 1960-1975. Op het rechter exemplaar van het zegel in afbeelding 4 heeft de arme Vaughan Williams zijn gezicht verloren.

Afb. 4 Misdruk op SG 903 uit 1972

Ook verkeerd uitgevallen tandingen kunnen we rekenen tot deze categorie.

Zijn fouten voortkomend uit het ontwerp- en drukproces van de zegels zelf relatief schaars, vaker gaat het mis als men bestaande zegels voorziet van een opdruk. Aan het ontwerp daarvan worden meestal lagere eisen gesteld; het blijft veelal beperkt tot een getal, een woord of korte tekst. Bovendien moeten de opdrukken vaak met enige spoed worden aangebracht, soms ook door een andere drukker dan degene die de zegels zelf heeft geproduceerd. Dit alles geeft aanleiding tot fouten. Ook hier kunnen we een onderscheid maken tussen fouten stammend uit de ontwerpfase en die welke zijn ontstaan tijdens het productieproces. Een voorbeeld van het eerste zijn de Narrow/Wide opdrukken op de Seahorses die in de periode 1925-1928 werden voorzien van de opdruk 'Ierse Vrijstaat 1922', gesteld in Irish Gaelic. In de vellen van vier bij tien zegels kwamen, verspreid over de verschillende plaatposities, twee typen opdrukken voor, een waarbij het jaartal 1922 5 mm breed was

(‘Narrow’) en een waarbij dit 6 mm was (‘Wide’). Gezien de min of meer willekeurige verspreiding van de twee typen gaf dit de mogelijkheid van gemengde horizontale en verticale paren W/N en N/W. Afbeelding 5 laat zo’n paar zien.

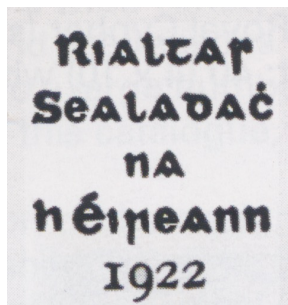
Afb. 5 Gemengd paar Wide - Narrow

Deze zegels, en met name de gemengde paren, zijn gezocht en noteren behoorlijk hoge cataloguswaarden.[3] Het gaat hier om een ‘fout’ die voorkomt uit verschillen in het ontwerp van de opdruk, waarvan men zich tijdens het productieproces kennelijk weinig heeft aangetrokken. Wij verzamelaars doen dit uiteraard wel.

In paragraaf 2 laat ik een aantal fouten zien bij Ierse overdrukken die naar alle waarschijnlijkheid ontstaan zijn tijdens het drukproces zelf. De meeste ervan kennen geen aparte vermelding in de mij bekende catalogi, en dus ook geen hogere noteringen. Dat maakt een onderzoekje ernaar niet per se minder interessant, maar budgettair zeker haalbaarder.

2. Drukfouten op de lage waarden van Ierse overdrukken

Het zegel waar ik hier de aandacht op wil richten stamt uit de eerste serie overdrukken van de jonge Ierse Republiek. Bij gebrek aan eigen zegels besloot men daags na de onafhankelijkheidsverklaring de voorraden Engelse zegels te benutten, maar dan wel voorzien van een opdruk. Luidde deze bij de latere uitgaven, zoals we boven hebben gezien, ‘Ierse Vrijstaat 1922’, op de vroegste uitgaven stond het bescheidener ‘Voorlopige Regering van Ierland 1922’, eveneens in Irish Gaelic. Afbeelding 6 toont deze vijfregelige opdruk.

Afb. 6 Eerste Ierse opdruk

Naast de overgedrukte Seahorses voor de hogere waarden werden voor de lagere waarden acht zegels uit de langlopende serie van 14 exemplaren met de beeldenaar van George V gekozen, en wel: ½d, 1d, 2½d, 3d, 4d, 5d, 9d en 10d. De overdrukopdracht voor deze waarden werd uitbesteed aan het Ierse Dollard Printing House. Vier andere waarden, 1½d, 2d, 6d en 1/, werden ondergebracht bij het eveneens Ierse Thom & Co. Er volgden in hetzelfde jaar 1922 nog diverse andere overdrukken op de lage waarden, totdat in december het eerste eigen zegel verscheen.[4]

Ik wil hier kijken naar het zegel met de laagste frankeerwaarde: de ½d. In mogelijke toekomstige afleveringen kunnen dan nog andere waarden onder de loep worden genomen. Afbeelding 7 toont het zegel met de opdruk van afbeelding 6, links een ongebruikt, rechts een gebruikt exemplaar.

Afb. 7 Odruk op de eerste Ierse uitgifte

De meest opvallende misstap is ongetwijfeld die waarbij de opdruk op zijn kop is gezet, een fout van het kaliber 'Inverted Jenny', zij het helaas zonder de spectaculaire financiële gevolgen. Dat is het exemplaar in afbeelding 8 overkomen.

Afb. 8 Opdruk kopstaand

Het kan ook een tikkeltje minder dramatisch, maar nog steeds duidelijk in het oog lopend, zoals de afdruk in afbeelding 9 laat zien. De opdruk is naar linksboven verschoven, zodat de eerste regel die bedoeld was voor het exemplaar eronder aan de onderkant van dit zegel 'binnenkomt'.

Afb. 9 Opdruk sterk verschoven over twee zegels.

Deze twee afwijkingen zijn opvallend en schaars genoeg om een plaatsje in de Hibernian-catalogus te hebben veroverd, en wel onder de nummers T1a en T1d. De fouten die hierna worden besproken verdienen kennelijk geen vermelding. Ik toon hierna niet de gehele zegels, maar zoom in op de relevante details. Het is mij niet steeds duidelijk of de getoonde fout het gevolg is van een tekort in het cliché (plaatfout) of dat hij is ontstaan door gebrek aan inkt, slecht contact met of zelfs slijtage van de drukplaat (drukfout). Veel slijtage kan er overigens niet hebben plaatsgevonden, gezien de geringe duur van deze uitgifte.

2.1 Fout in regel 1

Bij het exemplaar in afbeelding 10 hieronder is de tweede letter van het eerste woord er wel heel bekaaid afgekomen: in plaats van een 'i' staat er slechts een punt. Nadere inspectie van dit zegel

leverde ook nog een plaatfout in het zegel zelf op: een stip rechts boven de 'Y' van HALFPENNY: een dubbelfout dus, op twee niveaus.

Afb. 10 Gebroken i, en stip boven Y

In de standaard opdruk van afbeelding 6 staat de 'R' van de eerste regel boven de 'e' van de tweede regel. Op het zegel links in afbeelding 11 is de eerste regel licht naar links verschoven zodat de 'R' tevens gedeeltelijk boven de 'S' staat. Dit is logischerwijze een plaatfout, dus een regelmatig optredende variant. Ten bewijze daarvan moge dienen het paar rechts in de afbeelding, waarvan het linker zegel dezelfde R-boven-S variant vertoont, maar het rechter exemplaar de standaardpositie.

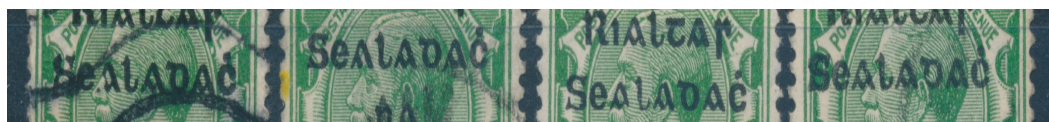

Afb. 11 Variant 'R' boven 'Se'

2.2 Fout in regel 2

De tweede regel lijkt de meest kwetsbare in deze kleine steekproef. In afbeelding 12 zien we van links naar rechts:

- een kapotte 'S' en de eerste 'A' zonder linker poot
- de eerste 'A' zonder middenstuk
- de 'S' met dunne voet, een incomplete eerste 'A' en 'L'
- een linkszijdig beschadigde 'd'

Afb. 12 Diverse fouten in regel 2

2.3 Fout in regel 3

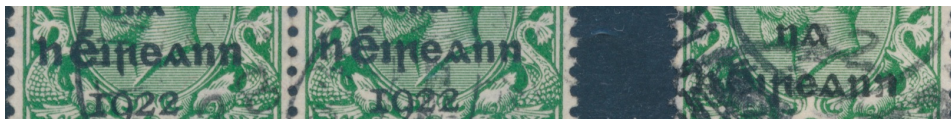
Ook de kortste regel kan niet ontkomen aan de slijtageslag. In beide voorbeelden is de letter 'A' duidelijk aangetast.

Afb. 13 Kapotte 'A' in regel 3

2.4 Fout in regel 4

Bij het linkerzegel van het paartje is de lange linker poot van de vierde letter een stukje kwijt geraakt, en loopt uit in een punt, in tegenstelling tot het zusterzegel. Bij het losse rechter zegel in de afbeelding is de laatste 'n' incompleet.

Afb. 14 Fouten in regel 4

2.5 Fout in regel 5

Ook het jaartal 1922 moet er hier en daar aan geloven. Bij het linker zegel heeft de '9' een veer gelaten, bij het rechter zegel de eerste '2'.

Afb. 15 Fouten in het jaartal

3. Slot

We vonden fouten in alle vijf de regels van de eerste Ierse opdruk. De zegels met fouten zijn weliswaar geselecteerd uit een groter geheel, maar het aantal zegels van deze waarde dat ik in totaal onder ogen heb gehad is te klein om enige globale conclusie te rechtvaardigen. Zijn dergelijke fouten relatief zeldzaam, of vertoont het merendeel van deze zegels een of meer mankementen in de opdruk? Wat zijn de meest voorkomende fouten? Wellicht kan een mede-verzamelaar van deze vroege Ierse zegels eens met de loep over de eerste pagina van zijn of haar collectie gaan.

Noten

[1] Of dit een echte 'fout' was is overigens de vraag. Het is echter wel een feit dat de in Engeland ontworpen opvolgers van deze twee zegels alle *Post Paid* vermelden, anders dan deze in de

haast door een lokale amateurontwerper vervaardigde exemplaren. Maar ook zonder deze afwijking zouden de twee Mauritiuszegels ongetwijfeld tot de filatelistische canon zijn doorgedrongen, want er zijn nog de nodige andere kenmerken.

[2] Voor de liefhebber: de geschiedenis van dit zegel en de afbeelding erop worden behandeld in Bakker (2016b).

[3] Voor meer over deze paren zie Kearsley (2005) en Bakker (2016a).

[4] Voor meer over de Ierse opdrukken op Engelse zegels zie Bakker (2015).

Referenties

Bakker, Dik (2015). 'Ierland: de vroege jaren'. *Britannia News* 178, 41-51.

Bakker, Dik (2016a). 'Ierland: opdrukken op de hoge waarden'. *Britannia News* 183, 41-48.

Bakker, Dik (2016b). 'Zumstein nr. 301, de 20 rappen Grimsel Dam'. *Jungfraupost* 148, 7-18.

Hamilton-Bowen, Roy & Lee R. Wolverson (eds.) (2014). *Hibernian. Handbook and Specialised Catalogue of the Postage Stamps of Ireland*. Rodgau: Rodgau Philatelie.

Kearsley, Brian (2005). *Discovering Seahorses. King George V High Values*. Ringwood: Pardy & Son.